

Agapios Georgiadis – Mustakidis

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NA TERITORIJI GORNJEG BRIJANJA

**LOKALITET „HAJDUČKI IZVOR” (KRUŠICA)
LOKALITET „KALE” (PYRVS MINORVM)**

**srebrna vojnička četurica iz prvog
srpskog ustanka ◦ bronzani prsten ◦ bronzani
krst ◦ srebrni krst ◦ vizantijski nivelir ◦ posuda
za vodu ◦ bronzana glava orla ◦ keramički
vodovodno-kanalizacioni segmenti**

Knjaževac, 2011.

LOKALITET HAJDUČKI IZVOR

Nakon nalaska dva ranovizantijska prstena¹⁾ i krsta u neposrednoj blizini tzv. *hajdučkog izvora, ranohrišćanske bazilike i nekropole*, na rubnom delu platoa *Krušica* u ataru sela Gornjeg Brijanja (*Sl. br. 1* i *Sl. br. 2*), naknadnom pretragom leve strane priobalja istoimenog potoka (*Krušica*) i njegovog šireg okruženja, pronašao sam vojničku čaturicu (*Sl. br.3*) i još jedan dobro očuvani srebrni krst.

Čaturica je nadasve neobična. Na osnovu mojih saznanja redak, možda, unikatni primerak. Osim grlića, koji nedostaje, sve ostalo na njoj je, tako reći, u besprekornom stanju. Bez spektrometrijske laboratorijske analize, već samo na osnovu opservacije i manje ili više pouzdane identifikacije prikazane na displeju softificiranog metal-detektora, sa izvesnom dozom rezerve, pretpostavljam da je livena od legure srebra, cinka i olova. Sem neznatne deformacije i manjeg rubnog procepa na dnu, nema nikakvih ozbiljnijih oštećenja. Uže bočne strane i sačuvani ostatak grlića, osim osnove, su ukrašeni finim iskucavanjem jednostavnog ornamenta i u intakto stanju. Na prednjim i zadnjim čeonim površinama je dekorisana bareljefom ikone *Sveti Georgije ubiva aždahu*. Izgled reljefa, uz izvanredno kvalitetno livenje, ukazuje na impresivno majstorstvo, kao i besprekorno suptilan i rafinisani li-kovni izraz umetnika.

Na ostatku grlića jedne od strana, iznad ikone, neve-

¹⁾ Oba prstena sam dobio od penzionisanog oficira JNA gospo-dina Vlastimira Vidanovića, iz Gornjeg Brijanja, koji ih je pronašao prilikom eksploatacije šume na sopstvenom posedu.

što je urezan čirilicom sledeći tekst:

J · PAKA · † ПАВЛе А
1810

Na sličan način, iznad identične ikone na suprotnoj strani, takodje čirilicom urezano je:

МАРКО

Godina (1810.), bez sumnje, ukazuje na period prvog srpskog ustanka, a kvalitet čaturice, obzirom na skromnu, bolje rečeno, skoro nikakvu opremu ustanika, na verovatnoću da je pripadala znamenitim ustanici-ma ili vodjama ustanika, što je moguće potvrditi jedino analizom sačuvanih istorijskih spisa, ako oni, uopšte, postoje u arhivskim depoima Srbije.

Obzirom na urezanu godinu ispod imena J · PAKA · i simbol krsta u prostoru između ovog i narednog imena ПАВЛе А, po malo hipotetički, a ipak, logično i razložno pretpostavljam da je hronologija urezivanja imena: J · PAKA, †, ПАВЛе А, МАРКО.

Samim tim, više je nego sigurno, da je čaturica posle pogibija prethodnih vlasnika, uz ostalu opremu i oružje, prelazila u vlasništvo njihovih zamenika.

a

b

Sl. br. 1 Ranovizantijski bronzani prsten

a

b

Sl. br. 2 Ranovizantijski bronzani krst

Sl. br. 3 Vojnička čaturica iz prvog srpskog ustanka

Logičnu pretpostavku da su nakon prvog, ostala ime-na periodično i naknadno urezivana, potvrđuje uočljiva međusobna razlika u konstruktivnom izgledu pis-movnih simbola svakog od tri imena ponaosob, kao i razlika u njihovoj veličini i „tehnicu“ urezivanja.

Dimenzije četurice su 11 x 4,5 x 15 cm., pri čemu visini (15 cm) nije pridodata visina nedostajućeg grlića.

Prsten

Obzirom na to da je jedan od prstenova vrlo čest i ni po čemu atraktivan arheološki nalaz, nisam našao za shodno da ga prikažem, još manje opišem. Drugi prsten, čiji je izgled prikazan na fotografijama *a* i *b* (*Sl. br. 1*), je tipičan primer jednog od više načina prikrivanja krsta kao hrišćanskog simbola, koji je primenjivan u ranohrišćanskom periodu, tj. u vreme pro-gona hrišćana. U ovom slučaju to je izvedeno pridod-avanjem većeg broja linija kao jednog od likovno-gr-afičkih elemenata i relativno tolerantnim izobličenjem prestave krsta na ovalnoj pločici prstena.

Prsten je izvanredno zanatski oblikovan i sa besprekornom tamno zeleno-smedjom patinom bronz.

Sveukupnim sagledavanjem njegovih karakteristika, pouzdano se može svrstati u period koji obuhvata celo stoleće četvrtog i prvu polovinu petog veka n.e.

Krst (bronzani)

Karakterističan izgled pronadjenog bronzanog krsta je u novijem vremenskom periodu, korekcijom u smislu izjednačavanja dužina krakova horizontale i vertikale tipiziran kao *mantovski*, pa kao takav u ne-mačkoj korišćen u svrhu izrade odlikovanja (gvozdeni krst.).

Obzirom na opšti izgled krsta, ovo je samo mo-ja uzgredna asocijacija, koja, nadam se, ni po kojoj osnovi ne devalvira vrednost ovog artefakta, obzir-om na okolnost da je pomenute gvozdene krstove dodeljivao Adolf Hitler za „zasluge”, tj. počinjena zv-erstva i genocid u drugom svetskom ratu.

Njegove dimenzije su približno 1,5 x 2,75 digitusa ²⁾, tj. 3,0 x 5,0 cm.

Podesno smeru provlačenja lančića, kanapa ili kožne trake (opute), pod pravim uglom u odnosu na lice kr-sta, na njemu je uradjena vodjica.

Jednostavnu i izuzetno dekorativnu likovnu plastiku krsta čini konturno udubljenje (linija) koja prati formu krsta, kao i blago zaobljeni ostatak njegove površine, što, konačno, ostravlja utisak krsta upisanog u krstu. Poledjina je relativno glatka. Ni na jednom njegovom detalju nisu uočena nikakva mehanička oštećenja. Krst ima tamno zelenu, kompaktnu i izvanredno kva-litetnu patinu.

Na osnovu subjektivne procene, a imajući u vidu sli-čne pronadjene primerke krstova, kao i opisani prst-en svrstavam ga u period koji zahvata celo stoleće četvrtog i prvu polovinu petog veka n.e.

Krst (srebrni)

Osim neznatnih konstruktivnih razlika i naglaše-ne masivnosti ovog krsta, sve ostalo, čak i gabarit, bez malo je identično prethodno opisanom krstu.

Ovaj krst, obzirom na plastičnost i mekoću srebra, ima neznatnih oštećenja, koja su izraženija na njego-voj poledjini. Težina krsta je 20,8 gr.

²⁾ Ekvivalent rimske merne jedinice 1 digitus je 18,5 mm.

Na mestu preseka osa horizontale i vertikale ima is-pupčenje prečnika ≈ 8 mm oko koga su zrakasto ura-djene linije koje vizuelno čine krug prečnika ≈ 15 mm.

Bez mogućnosti primene klasičnih arheoloških meto-da, koje bi, svakako, rezultovale potpunim uvidom u stanje lokaliteta *hajdučki izvor*, koji se, čak, ne mora smatrati zasebnim segmentom, jer je, na izvestan na-čin, sastavni deo terena na kome se nalaze *nekropola, ranohrišćanska jednobrodna bazilika* i *tragovi naseo-bine*, samo na osnovu opservacija, neznatnih otkopa koji ni na koji način ne devastiraju ništa u vezi s njim i

onoga što sam tu i tamo registrovao metal-detektor-om – dakle, bez analize kulturoloških slojeva i bez predmeta nemetalnog porekla (terakota, staklo i sl.), sa-mo na osnovu nadjenih metalnih primeraka (prstenje, krstovi i nekoliko manje atraktivnih gvozdenih uloma-ka) mogu pouzdano da *konstatujem značajniju zastu-pljenost ranovizantijskih tragova*.

Obzirom na to da sam sa istražnim radom na *hajduč-kom izvoru* i njegovom bližem okruženju, obuhvatio, bez malo, sve u vezi *Krušice* i već pomenutih tragova arheološkog nasledja koje sam registrovao čak i ovde na rubnom delu njenog platoa, ovaj zaključak se, uz prostore koji su, geografski gledano, sastavni deo ov-og lokaliteta, istovremeno, odnosi i na okolne, malo ili, takoreći, ni malo prtražene terene.

Nekoliko predmeta nadjenih tokom višegodišnjih istraživanja, koja su prethodila ovom, su *keltskog* po-rekla, tačnije, pripadaju *post latenskom periodu* ili *ku-lturi skordiska*³⁾ - (period p.n.e.), a izvestan broj prime

3) Nakon dolaska *keltskog plemena Boja* sa severozapada ev-rope u *panoniju*, kao rezultat medjusobnog mešanja sa tamo-šnjim *breucima* i *amantinima*, nastala je u etno-kulturnom smis-lu samosvojna, ratnički impresivna, a u metalurgiji (pre svega metalurgiji gvoždja), dominantna grupacija *skordiska*, koji su pr-ešavši Savu i Dunav zaposeli prostore balkana.

raka četvrtom kvartalu drugog milenijuma n.e., gde se kao jedan od njih, svrstava i vojnička čaturica, inače, neočekivani i na izvestan način slučajni nalaz.

Nadjeni upotrebnii predmeti, orudja, alati, militari-je i njihovi fragmenti, u svakom pogledu, govore o *pre vizantijskom* i *posle vizantijskom* prisustvu populacija, njenih vojski i vojnih prethodnica sa medjusob-no različitim etno-kulturološkim osobenostima, pore-klom i nivoom opšteg tehnološkog napretka.

LOKALITET „KALE” (PYRVS MINORVM)

Nivelir

Izvan utvrđenja i njegovog podgradja, u blizini jedne od prilaznih komunikacija na severo-zapadnoj strani, a na delu terena koji ni po kojoj osnovi ne pripada lokalitetu, osim po činjenici da je na 300–350 m od njega, pronašao sam *vizantijski nivelir* (Sl. br. 1).

Konkretno, u pitanju je naprava, pomagalo ili, uslovno rečeno, „instrument” pomoću koga je tokom graditeljskih zahvata vizantijskih neimara vršena zadovoljavajuće precizna nivelacija terena, osnova objekata (temelja) i kontrola u toku njihove izgradnje.

Pronadjeni artefakt je osnovni deo konstrukcije nivelira i ima oblik trougla koji je temenom okrenut na dole. Na žalost, nije kompletan jer mu nedostaje deo ko ji je osovinom manjeg promera povezivan sa njim i pri tom imao ulogu viska sa mogućnošću slobodnog pokretanja levo i desno.

Poravnavanjem njegovog vrha sa urezanim linijom na temenom delu nivelira, konstrukcija je dovedena u vertikalnu, pri čemu je osnova izvrnute trougaone forme nivelira zauzimala horizontalni položaj. Nakon poravnavanja nivelira i *definisane kote* objekta, viziranjem po ivici osnove, koja je, fakički, deo tražene horizontale nalazi se *traženi položaj kote*. Ovo je samo jedan od načina praktične pri-mene. Drugi način podrazumeva provlačenje stabilne, prave metalne šipke kroz otvore kukica, nakon čega je mog-uće koristiti ga poput današnjeg nivelira sa staklenom ce-včicom ispunjenom tečnošću i mehurom vazduha (libela).

Uz opisano, kukice nivelira omogućavaju njegovu primenu vešanjem o precizno ukucane klinove na ravnom komadu pažljivo obradjene daščice sa naspramno paralelnim dužim bočnim stranama ili na neki drugi prigodan način.

Po mnogo čemu inventivna i svakako intrigantna konstrukcija *vizantijskog nivelira* je, nadogradjena tehničkim inovacijama

novijeg datuma, na izvestan način, preteča modernog *teodolita*.

Njegova dimenzija je 13 x 11 cm, tj., $\approx 7 \times 6$ digitusa. Uradjen je od bronzne livenjem u kalupu, a naknadnom, u estetskom smislu prilično površnom doradom, prilagodjen nameni. Vremenom je presvučen relativno kvalitetnom tamno zelenom patinom. Sem nezatne deformacije, nema uočljivih oštećenja. Obzirom na mesto nalaska i istorijske okolnosti koje se odnose na ovaj lokalitet, a po malo i po inerciji, svrstavam ga u period Justinianove revitalizacije razrušenih utvrdje-nja nakon masovne migracije i pljačkaškog pohoda ne ku-Itivisanih, poludivljih i destruktivnih naroda sa severa i se-veroistoka evrope, odnosno, u vremenski raspon koji čine druga polovina petog i prva polovina šestog veka n.e.

Radi kompletiranja artefakta u svrhu sagledavanja njego-vog izgleda replicirano je klatno (visak) i opterećeno ugra-djenim komadom olova, poput u litraturi opisanih i prikazanih primeraka. Čineći ga funkcionalnijim, olovni teg, faktički, značajno poboljšava njegovu praktičnu primenu.

Sl. br. 1 Vizantijski nivelir (izgled nakon izvršene restauracije).

Posuda za vodu

Posuda za vodu (Sl. br.1), kao delimično zasuta naplavinama zemlje i humusa nadjena je u fragmen-tima na podu urušene komunikacije laguma kastruma *Bederiana*¹⁾ čiji je izlaz, sudeći po onome što sam konstatovao šezdesetih godina minulog stoleća bio prikriven u podzemnom prostoru manjeg objekta (verovatno vodenice potočare) na levoj obali Krušice.

Temelje ove gradjevine i zarušeni ulaz u lagum, otkrio sam nakon nezatnog otkopavanja, ostavivši ih u prikazanom stanju (*Sl. br.2*), što je, izgleda, bila moja greška, jer od svega zabeleženog na fototipskoj reprodukciji moje skice iz tog vremena, danas, osim tragova gradjevinskog materijala (opeke i kamena), ništa na lokalitetu nije prepoznatljivo. Naravno, ja onda nisam mogao pretpostaviti da će u nekim dolazećim vremenima otkriveni ulaz u lagume kasrtuma biti magični izazov tragačima za zlatom i antičkim raritetima. Na moje veliko zaprepašćenje, ove godine je u pretpostavljenom pravcu prostiranja ove komunikacije prokopan poprečni rov i probijen svod hodnika zidan opakom vezivanom krečnim malterom.

Ovim kvazi „arheolozima”, neverovatno dobro očuvana posuda, sudeći po svežim prelomima, nije ništa značila, tako da je u delovima dospela u moje ruke. Radeći na njenoj restauraciji, bolje rečeno rekonstrukciji, jer ovaj drugi pojam podrazumeva i dopušta izvjesne improvizacije na koje sam bio prinudjen u zavr-

¹⁾ *Bederiana* je na osnovu mog istraživanja i validnih materijalnih dokaza, nakon revitalizacije i prisajedinjenja *Tavresivma* u krakćem vremenskom periodu nazivana *Tetra-pirgiom* i *Tetra-burg-ianom* do konačnog imenovanja u *Pyrvs minorvm*, verovatno po nalogu i volji *Ivstiniana I* – Pročitaj prethodne tekstove autora.

šnoj fazi rada kod nadogradnje dveju naspramno postavljenih ručki, od kojih su sačuvani samo vezni, tj. usadni delovi, tako da je skoro nemoguće pretpostaviti njihov autentičan oblik - zaključujem, konačno, da nedostaje oko 25% forme, što je, istini za volju, uz korišćenje primera iz literature, sasvim dovoljno za autentični prikaz nekadašnjeg izgleda ovog upotreb-nog predmeta iz perioda s početka VI-og veka n.e.

Posuda je kružne osnove prečnika 6,5 digitus-a ili (12cm), cilindrične konične forme sa kontinuiranim suženjem ka vrhu prečnika 5,00 digitus-a (9,25cm) i radijalnim izobličenjima (ispupčenjima) na grliću i polovini visine. Njena ukupna visina je 16 digitus-a, ili 1 pes (stopa), što je ekvivalentno dužini od 29,63 cm. Zapremina posude je približ. 2,75 sextarius²), odno-sno, 2,75 x 0,5472 lit. = 1,5048 lit. Grebanjem u fazi izrade na grnčarskom točku ima urezane najjednostavnije horizontalne dekorativne linije, koje su izostavljene u donjoj trećini njene visine, kao i na grliću.

Hrapave je teksture i nije glazirana. Karakteristike gline, tj. alumosilikata i primese liskuna ukazuju na to da je za njenu izradu (verovatno u radionici kastruma) korišćen materijal sa lokalnih nalazišta.

U nameri da maksimalno očuvam autentičnost artefakta, na osnovu prethodno uradjenog modela rukohvata, a nakon konstatacije da kao takav po svemu odgovara njegovoj veličini i formi, posredstvom kalupa uradio sam par odpresaka od apsolutno identične gline sa prostora koji garviraju Bederiani, patinirao ih nakon procesa pečenja i ugradio na restauriranu posudu. Ovakav način restauracije, gde je neophodno repliciranje vajanjem i pečenjem novih keramičkih fragmenata forme podrazumeva precizno utvrđivanje

koeficijenta skupljanja gline nakon procesa sušenja i pečenja, koji je u direktnoj zavisnosti od mineralnih karakteristika i stepena vlažnosti pripremljene mase. Ovo

je u osnovi neophodno da bi se sa zadovoljavanja-jućom sigurnošću mogao ponoviti traženi razmerni odnos repliciranog komada. U konkretnom slučaju, procenat skupljanja je $\approx 6,5\%$.

Identičnim postupkom uradio sam i poklopac od koga sam imao na raspolaganju neoštećeni rukohvat i nekoliko neupotrebljivih, bezobličnih ulomaka.

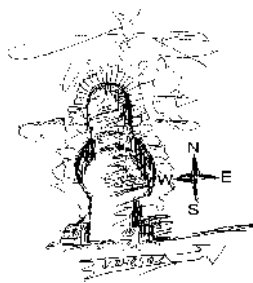
Svi ostali nedostajući elementi posude doradjeni su primenom klasične metode (vodootporno lepilo i gips sa mestimičnom impregnaturom većih površina).

Posuda verovatno potiče iz vremenskog perioda neposredno nakon revitalizacije kastruma Bederiana, koja je pomenuta na pronadjenom ulomku tabule.

Po nekoj logici, tom prilikom je za odbrambene potrebe i jedino moguće vodosnabdevanje utvrdjenja izgradjena i ova lagumska komunikacija. Sam proces re-vitalizacije i rekonstrukcije utvrdjenja nakon obimnijih razaranja se, na osnovu relevantnih historiografskih činjenica, bez malo, idealno uklapa u vremenski period od 525 - 535 god. n.e.

Sl. br. 1 Posuda za vodu nakon restauracije

Sl. br. 2 Nekadašnji izgled ulaza u lagum

2) Rimski merna jedinica 1 *sextarius* je ekv. zaprem. 0,5472 lit.

Na osnovu saznanja iz razgovora s meštanima koje sam vodio 1965. god. (podatak iz beležaka), evidentno je postojanje i druge, po konstrukciji i nameni identične lagumske komunikacije, koja je na naspramnoj strani kastruma usmerena ka Pustoj reci.

Na sreću, njen pravac prostiranja kosinom brda, ulaz i izlaz nisu poznati ovim „modernim arheolozima”.

Rezultati mojih površnih, povremenih ili bolje rečeno *ad hoc* istraživanja ovog arheološkog lokaliteta, su delimično publikovani, pa samim tim, po nekoj mojoj pretpostavci, poznati relevantnim institucijama srpske savremene arheologije i njenim uvaženim stručnjacima, kojima, očito, nisu ni najmanje intrigantni, tako da sam u dilemi, da li je to otud što ja što-šta „umišljam” ili zato što nisu u skladu sa stručnim mišljenjem nekog od uticajnih arheoloških moćnika.

Ma kako bilo, višegodišnji proces devastiranja ovog arheološkog lokaliteta je zbog nečije inertnosti, a samim tim i prećutnog blagoslova, tokom minule 2010. god. i ovih dana radikalno inteziviran, što se da uočiti na osnovu „kratera za ukopavanje teške artiljerije”, nepovratno uništenih kulturoloških slojeva, razbacanih ulomaka *pitosa*, *cadusa*, *culeusa* i drugih predmeta od keramike, ko zna zašto nepopravljivo uništenih zidova kula, razgradjenih bedema, ...

Ako već nije, plašim se, da u nekom skorijem i doglednom vremenu ne bude kasno za ovo, arheologiji Srbije neinteresantno utvrđenje.

Bronzana glava orla

Na znatno strmijoj jugoistočnij strani u odnosu na ostale strane brda na kome je sagrađena Bederiana, približno u prevcu prostiranja prethodnim tekstom pomenute komunikacije laguma, relativno plitko, na tridesetak centimetara dubine, medju naslagama

kamenja i bezobličnih komadića opeke, nakon detekcije, na moje prijatno iznenadjenje iskopao sam zanatski i likovno izvanredno oblikovanu bronzanu glavu orla, insignacionog simbola imperije.

Glava je sa delom vrata, koji je kao naglašeno duži u disproporciji u odnosu na nju. Razlog ovome je, po nekoj logičnoj pretpostavci, namena izvesnog upotrebno predmeta kome je pripadala kao njegov neodvojivi sastavni deo. Na glavi orla je kruna sa pet pera ispod kojih je pet čvorića koji simbolizuju drago kamenje. Vrhovi prvog i drugog pera gledano s preda (od kljuna ka zatiljku) su medjusobno blagim lukom povezani, tako da čine otvor, tj. manju rupicu podesnu za

provlačenje alkice lančića, kanapa, opute ili žice.

Zadnje pero je, verovatno iz estetskih razloga, naglašeno povijeno unazad. Već kod prvog pogleda pažnju privlače izvanredno oblikovan kljun i ispučeni prikaz očiju. Ništa manje impresivan utisak čini pažljivo i lepo oblikovano perje na ovom šuplje livenom predmetu ili delu neke celine.

Ravni završetak vrata nameće izvesnu dilemu u vezi s odgonetanjem njegove namene, tako da s razlogom odbacujem prvobitni utisak da je, možda, deo bronzanog žiška (uljane lampice ili lojanice).

Bez obzira na zagonetnu i ne definisanu namenu, ovaj neveliki predmet veličine 2 x 3,5 digitus-a, odnosno, 4 x 6,5 cm, u svakom pogledu impresionira perfekcijom izrade, stepenom očuvanosti i relativno tamno-zelenom patinom.

P.S. Nakon izvesnog vremena, pretragom literature nalazim da je ovaj bronžani odlivak sa pretstavom orla, ustvari, deo kandila (jedan od njegova tri identična kraka za povezivanje sa lancima), i da potiče iz post vizantijskog perioda, tj. iz druge polovine drugog milenijuma. Na ovako neprecizno datovanje sam, na žalost, prinudjen jer, trenutno, ne posedujem zadovoljavajuće i validne identifikacione informacije.

Keramički vodovodno-kanalizacioni segmenti

U ostatku zida jednog od objekata unutar drugog (unutrašnjeg) odbrambenog bedema utvrdjenja Bederiana, nakon rušilačkih pretraga tragača za zlatom i antikvitetima našao sam tri vodovodno-kanalizaciona članka (Sl. br. 4) i uočio znatniji broj ulomaka veće keramičke posude (*pitos, cadus, culeus*) sa svežim prelomima, koji, očito, nisu bili predmet njihovog interesovanja.

Sl. br. 4 Keramički vodovodno-kanalizacioni segmenti

Kako utvrdjenje, sudeći po prethodnim tekstovima, nije imalo vodosnabdevanje protočnom vodom sa prirodnim padom, vrlo je verovatno da su ovi segmenti medjusobno povezani krečnim malterom deo kraćeg kanalizacionog odvoda. Paralelno s ovim zaključkom, obzirom na značajniji broj ulomaka veće keramičke posude, ne mogu da izostavim pretpostavku po kojoj bi ovi segmenti mogli biti deo kraće vodovodne instalacije za dovod vode nakon njenog iznošenja kroz jednu ili obe podzemne komunikacije, odakle je prirodnim padom dopremana kao neophodna zaliha u značajno veći keramički sud, koji je u tom slučaju mogao biti *cadus* (8 kongija=576 ciata=26,2656 lit.) ili znatno veći *culeus* (20 amphora=525,27 lit.).

Preciznije odredjenje u svrhu izvodjenja pouzdanog zaključka u ovom slučaju nije moguće obzirom na izuzetno nesistematsko (diletantsko) tretiranje i devastiranost objekta.

Sva tri segmenta se za neznatno i u tolerantnim okvirima medjusobno razlikuju. Ta se razlika, obzirom na namenu, ni u čemu bitnije ne odražava kod primene.

Dimenzije su, manje-više u okviru 4,25 x 3,25, uz uvek isti promer rupe od 1,25 digitus-a. Radijalna ispupčenja i zaravnane površine njihovih krajeva prilikom ugradnje omogućavaju pouzdano medjusobno spajanje krečnim malterom, a nevelika dužina od približno 8 cm zadovoljavajuće dobro formiranje lučnih zakretanja radi savladavanja prepreka i prilagodjavanja položaju i uglovima zidova u koje su ugradjivani poput današnjih, cevnih vodovodnih ili kanalizacionih instalacija.

Sveukupna opservacija kastruma i sačuvanih tragova objekata koji su njegov sastavni deo, uz uvažavanje mogućnosti da je bilo i nekih u neposrednom okruženju, a izvan odbrambenih bedema, isključuje eventualnu pretpostavku da su opisani keramički fragmenti mogli biti deo nekog toplovodnog sistema zidnog ili podnog grejanja, obzirom na to da su u nekim slučajevima, pored pomenute primene, korišćeni i u ovu svrhu.

Agapios Georgiadis – Mustakidis
ag.mustakidis@gmail.com

Agapios Georgiadis - Mustakidis

ULOMAK VOTIVNE ARE

**IZ OKOLINE ANTIČKE *EGGETE*
(Brza Palanka)**

Knjaževac, 2011.

ULOMAK VOTIVNE ARE iz okoline antičke *Eggete* (Brza Palanka)

Fragment ploče čiji se gabariti jedino aproksimativno ili, bolje rečeno hipotetički, mogu ustanoviti na osnovu relativno logičnih nastavaka na njoj sačuvanog dela teksta koji sačinjava prvih šest početaka redova, pronađen je nakon obrušavanja dela obale na Dunavu u blizini Brze Palanke, nekad antičke *Eggete* (Sl. br. 1).

Dimenzije sačuvanog ulomka, bez malo pravilne pravougaone forme su 17,5 x 25,5 x 3,7 cm. Tekst je sam početak uobičajene formulacije *votivne are* na šta, između ostalog, ukazuje uklesana bordura koja pripada njenom gornjem levom uglu.

Na prikazu koji sledi, postojeći tekst je ispisan polucrnim pismom i okružen linijom, za razliku od logične nadogradnje (svetliji pism. karakter). I, upravo to, pored prva dva lika veterana klesanih u breljefu, nagoveštava verovatnoću da su postojala još četiri. Na to, konkretno, ukazuje analizom ustanovljena dužina četvrtog, petog i šestog reda.

Likovi legionara faktički predstavljaju u estetskom smislu svojevrsno zaglavlje u odnosu na tekstualni ostatak *are*.

Obzirom na kreativni izraz i osnovnu koncepciju realizacije, pretpostavljam da je na kraju tekstualnog dela *are*, kao estetska ravnoteža breljefu s njenog početka, postojao deo površine sa dekorativno-ornamentalnom plastikom.

LIK PRVOG VETERANA	LIK DRUGOG VETERANA	LIK TREĆEG VETERANA	LIK ČETVRTOG VETERANA	LIK PETOG VETERANA	LIK ŠESTOG VETERANA
--------------------------	---------------------------	---------------------------	-----------------------------	--------------------------	---------------------------

**EMER.EQV. ET PEDITIBVS QVORVM NOMINA SVBSCRIPTA
ELIVS SEXTVS L. C...***(ime drugog veter.) (ime trećeg veter.)*
SILVIVS AELIANVS *(ime petog veter.) (ime šestog veter.)*
**QVI MILIT. IN COHORTIBVS TRIBVS QVAE APPELLANT. I ET II
TRACVM ET VII BREVCORVM ET SVINT IN GERMANIA SVB P.
SVLPICIO SCRIBONIO PROCVLO LEG. AVG. PROPRAETORE**

.....nastavak teksta nije poznat.....

Sl. br. 1 Ulomak votivne are iz okoline antičke Eggete

Analitičko sagledavanje pojedinosti na osnovu kojih je moguća zadovoljavajuća rekonstrukcija nedostajuće form-ulacije *are*, nije rezultovalo nečim vanredno spektakularnim, koliko je tome doprinela srećna okolnost da je u šest-om redu pomenuto nepotpuno i delimično oštećeno ime SVLPICIO SCRIB..., odnosno, ime carskog namesnika provincije Germanija (P.SVLPICIO SCRIBONIO PROCVLO), ličnosti koja je imala zapaženu ulogu za vladavine zloglasnog cara Nerona (54-68 god. n. e. – NERO CLAVDIVS CAESAR AVGVSTVS GERMANICVS). Istovremeno, ali ne i pre-sudno, na vremenski period iz koga potiče ovaj ulomak *are* ukazuju gentilne karakteristike imena iz drugog i trećeg reda. Nepotpuno ime L. C..., uz poznate činjenice o legionarima i njihovom etničkom poreklu, inicira na mogućnost da se odnosi na izvesnog Lucia, verovatno poreklom Breuca, jer je ovo ime bilo vrlo često među panonskim Breucima (čak i Amantinima), koji su kao peregrini uzimali masovno i po hrabrosti zapaženo učešće u rimskoj legiji. Istoriografija ovog perioda beleži da je ovo Breucima omiljeno ime prenošeno nasledno u dve do tri generacije.

Mineralne karakteristike materijala od koga je *ara* isklesana, na osnovu opservacije i neznatne mehaničke probe, ukazuju na dominantno crvenkasto-smedji polihromatski kalcijum karbonat delimično kristalne strukture, zahvaljujući čemu je, čak i kao fragment, solidno očuvana.

Na žalost, ostatak teksta sa nazivom kolonije u koju su veterani (emeritusi) dedukovani nakon ostvarenog broja stipendija (godina) nije moguće pretpostaviti, bez obzira na to što je mestu pronalaska ovog artefakta najbliži arheološki lokalitet antička *Eggeta* (na 4-5 km).

Pismo kojim je klesan tekst je sužena majuskula rimske kapitale pismovne visine 22 mm ($\approx 1,125$ *digitus*-a).

Na osnovu sveukupne analize ustanovljeno je da su nadogradjeni četvrti, peti i šesti red po dužini jednaki, što, fak-tički, a na osnovu poznate gradacije i ostalih karakteristika sačuvanog dela teksta, nagoveštava verovatnoću da je ši-rina ploče 50 - 51 cm, odnosno, $\approx 1,75$ *pes*-a. (1 *pes*, tj. *st-opa* = 29,63 cm.). Visina, međjutim, zbog nesagledivog obima tekstualne formulacije *are*, ostaje nepoznata.

Uz rečeno, konačno, a radi sprečavanja mogućeg krivotvorenja činjenica nepromišljenim imenovanjem *Eggete* me-stom nalaska ovog neobičnog ulomka, valja imati na umu da je isti nadjen u naplavinama, na arheološki apsolutno sterilnom terenu, koji je, pre svega, sastavni deo priobalja Dunava.

Agapios Georgiadis – Mustakidis
ag.mustakidis@gmail.com

Agapios Georgiadis – Mustakidis

CARIČIN GRAD (Ivstiniana Prima)

Maj 2011. Izvanredno lep i prijatno topao sunčan dan. Dolinom Puste Reke, iz Gornjeg Brijanja, preko Bojnika, Kamenice i Mijalice, dolazim na arheološki lokalitet.

Improvizovana rampa od dugačke bagremove motke kao bog zna kako efikasna prepreka ili nekakav znak upozorenja da je vozilima, a možda i znatiželjnim namernicima, verovatno i onima koji su tu slučajno i bez određene namere, zabranjen pristup na arheološki lokalitet, bez ikakvog pisanog pojašnjenja nedužnog smrtnika zbunjuje i dovodi u nedoumicu.

Uz levu stranu poljskog puta, tik uz šumarak, ostavljam auto i rizikujući da iz busije na mene pripuca revnosni čuvar lokaliteta, preskačem onu motku pogledom tražeći vizitorski centar o čijoj izgradnji sam slušao hvalospeve i čitao silne internet stranice. Medjutim, malo morgen ili lepše rečeno, fatamorgana. Ski-dam naočare za sunce, pa čak i bez njih, ne vidim ono što sam pretpostavljao da ću videti. Zveram naokolo i ne mogu da verujem sopstvenim očima - umesto vizitorskog centra jedna veća, dve manje šupe, poljski WC, deponija plastičnih kesa i PET ambalaže.

Doduše, tu je i omanja kamenom uradjena pozornica na otvorenom, *sa koje su doktor Ivani šević, ispred insituta za arheologiju i francuz profesor Balvan prob-ranim zvanicama saopštili rezultate višegodišnjeg istraživanja i epohalno otkriće virtualno-hipotetičke Ivstiniana Prime.* Konačne lične impresije kompletiram tek nakon pažljive opservacije, shvativši da su svi ovi objekti vrlo naturalno

koncipirani i dundjerski vešto sklepani od, tako reći, bezvrednog i odbačenog gradjevinskog materijala. Primer bez presedana.

- Bravo, majstori - bravo, šampioni!

Čini mi se da shvatam - jedan od ova četiri impresiv-na etno-arhitekturna objekta (ako se ne varam, onaj malo veći od ostalih) je „vizitorski centar“, koji je, bez sumnje, pre zvaničnog otvaranja izvanredno dobro poslužio arheološkoj ekipi za potrebe klasifikacije, preventivne konzervacije artefakata, kao i u svrhu pra-nja, folisa, miliarensa, kapnikona i ostalog novca.

Na jedva desetak metara od ulaza razgledam relativno dobro sačuvan sakralni objekat sa hipokaustom. Više od svega, moju pažnju privlači šiblje i svakojako rastinje, koje, kao nekakva „prirodna dekoracija“ izbija iz zidova i podnih mozaika. Imam utisak da mi nedostaju reči kojima bi' ovo slikovitije opisao.

Malo dalje, nekoliko svežih rupa u tlu, čak i u sačuvanim ostacima objekata, neobično ilustrativno ukazuju na nedavnu aktivnost tragača za zlatom.

A, onda, kao epilog ove žalosne lakrdije, nepopravljivo oštećen poveći komad podnog mozaika, po slobodnoj proceni povr. od $\approx 1\text{m}^2$, koji je, verovatno, krampom odvaljen u baptisteriumu episkopske bazilike.

Posle svega, imam utisak da ću, bezrezervno, poverovati jednom od lokalnih „zlatara“ i poverenoj mi tajni *da je 1(jedan) litar prepečenice ekvivalent efektivnom vremenu od 2 (dva) sata detektorske pretrage na lokalitetu*. U ostalom, ne vidim zašto bi' sumnjao u to, obzirom na moralno posrnuće nacije i evidentno skrornu materijalnu nadoknadu za iznajmljene „intelektuane usluge kvalifikovanog čuvanja vrednog arheološkog nasledja“. Shvatio je to i ovaj smrtnik (čuvar) sa četiri jedva završena razreda osnovne škole i ubrzo postao autor ovog, neobično inovativnog biznisa.

Tu nema šta da se doda ili oduzme jer, čovek se, bez sumnje, dobro snašao da nadomesti ono što mu je po njegovom vidjenju uskraćeno, a trebalo bi da mu pripada. U ostalom, nikome ne fali ni kapa, ni dlaka s glave, a kurjaci siti i ovce na broju - zar ne!?

Mogao bi i takav zaključak da se izvede u nekim nemoralnim okolnostima, ali ja, ipak, ostajem u ubedjenju da su sve ove glasine iskonstruisane s namerom da se, blaćenjem njega kao svedoka skorašnjih arheoloških aktivnosti, diskredituje zahtevno i stručno angažovanje tandema *dr. Ivani šević & prof. Balvan*, koji ovih dana, ako je verovati pričama, duboko uvereni u ingenioznost istraživačke zaostavštine čuvenih vizantologa Kurte Mamutovića iz Čečine i Ekrema Ališanićevića iz Prekodolca, nakon uspešno završene kampanje i zatvaranja finansijske konstrukcije u svrhu pokrića ekstremno velikih troškova, *kreću u potragu za zlatnom Ivstinianovom kočijom*.

Intimno, AB IMO PECTORE, *verujem da će nas uskoro opet iznenaditi i zaprepastiti nečim epohalnim*.

Po meni, ovo se čini izglednim i vrlo verovatnim, u toliko pre što provereni i pouzdani izvori tvrde da su izuzetno *seriozno* zaokupljeni idejom o edukativnoj video igrici, koja će, prikladnom grafikom prilagodjena deci pretškorskog uzrasta, prikazivati opsadu Ivstinia-na Prime od strane Huna, Avara i Starih Slovena.

Ove poslednje pokušavam da zamislim onako kljaskave, reumatozne, uštavljene, izgrbavljene i dementne, kako sa parčetom trske u ustima (zarad disanja) vascelu noć čuče sakriveni u žabokrečini cisterne za vodosnabdevanje utvrdjenja, gde su se zatekli kao prethodnica. Pojačanje stiže tek pred zoru, zahvaljujući, sisatim, guzatim i muškobanjastim staroslovenkama, pripadnicama gerontološko-sanitetsko-transpอร์ตne jedinice (čuvena GST), koje pod bedeme Ivstini-ana

Prime dopremaju taljigama, kolicima, nosilima i na krkače sveže snage ovih odvažnih ratnika.

Ovo bi, čini mi se, moglo glatko da prodje kao „skica” za scenario o padu velelepnog administrativnog, vojnog i crkvenog sedišta Prefekture Ilirik.

O *starim slovenima (antima)*, osim u superlativu i sa neodmerenim hiperbolisanjem, objektivno ne bih trebao ništa ni kroz zube da procedim, osim ako ne želim da se time grdno zamerim većini, koja još uvek tvrdo zastupa istorijsku laž u vezi s poreklom sr-ba. A ta, ista laž, ne samo što nije etnogenetski ute-meljena, već ni po kojoj osnovi nije u skladu s rezul-tatima antropoloških, etimoloških i etnoloških istraživ-anja. Rizikovaću i ako ovo mene ne bi trebalo ni na koji način da iritira, jer sam se poodavno i vrlo razlož-no (zahvaljujući Miloševiću, pre svega) odrekao srps-kog porekla usvojivši pseudonim sa helenskim atribu-tima. Potez bez presedana - možda za osudu, možda ne, ali on ni na koji način nije obuzdao niti umanj-io moje oduševljenje u vezi s rezultatima najnovijih naučnih istraživanja, koji ukazuju na *alano-vandals-ko* poreklo srba, mojih doskorašnjih saplemenika.

Možda je tome doprineo i subjektivni osećaj svojevrs-ne satisfakcije nakon silnih godina trovanja lažima.

Prokopius, Menandar, Jovan Efeski, Teofilakt Simokata, Konstantin Porfirogenit i drugi hroničari i istoriog-rafi, *pišući o starim slovenima, nečijom slobodnom voljom proglašenim precima srba*, radi bližeg opisa njihovih odlika, neizostavno pominju pljačkanje, pust-ošenje, nevidjena zverstva, ubijanje svega živog što mrda i kreće se, paljenje, dranje i pečenje nakon razapinjanja između četiri direka ili nabijanja na kolac¹⁾.

Hvala! - To nisu moji pre'ci.

¹⁾ Na osnovu poznatog historiografskog dokumenta, zarobljenog romejskog konjičkog oficira Asbada sloveni su odrali, nabili na kolac i živog pekli. Nije utvrđeno da su imali kanibalske sklonosti.